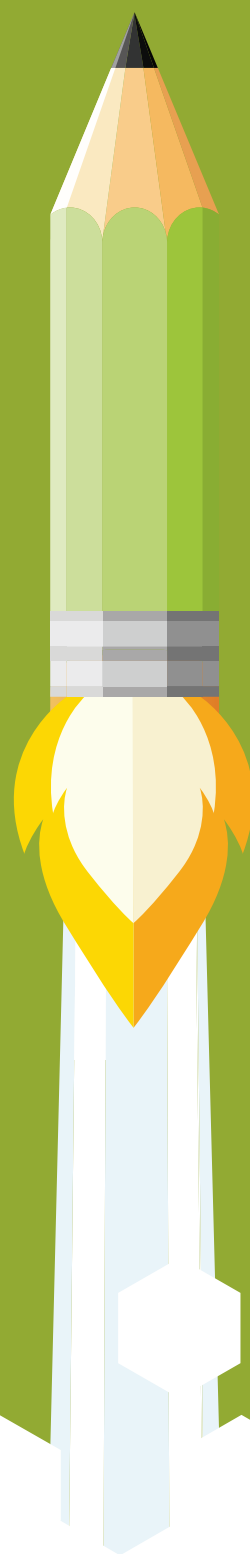

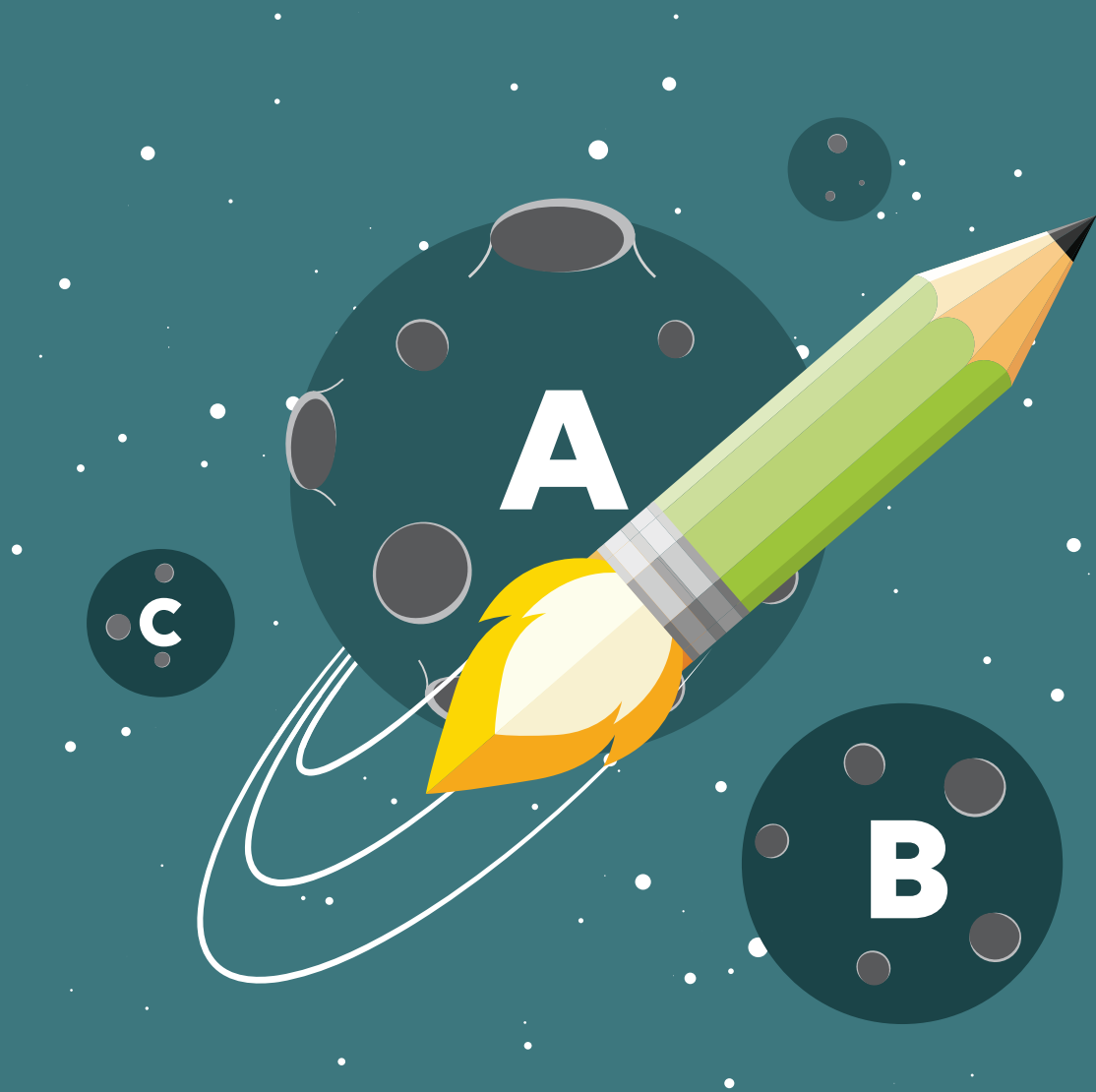
Bokstavprøve

Edle Inga Bentsen
Anne Elisabeth Dahle

Lesesenteret
Universitetet i Stavanger

Introduksjon

Bokstavprøven er et enkelt, praktisk redskap som lærere på første trinn kan bruke for å registrere framgang eller stagnasjon i elevers bokstavkunnskap. Prøven skal tas individuelt. Elever som kan lese når de begynner på skolen bør kartlegges i hvert fall én gang for å sjekke at bokstavkunnskapen er automatisert. Samme prøve benyttes både på bokmål og nynorsk. Prøven kan også brukes på høyere trinn ved mistanke om usikker eller manglende bokstavkunnskap.

Prøven har et pedagogisk siktemål. Hensikten er at den skal gjentas flere ganger ved behov etter hvert som bokstavene gjennomgås i klassen. Derfor er den ikke standardisert, og det er ikke satt opp normer for bekymringsgrenser. I løpet av første klasse er det likevel et mål at de fleste elever oppnår automatisert bokstavkunnskap.

Bokstavprøven består av 3 delprøver:

- 1. Bokstavkunnskap ved skolestart (oransje farge)**
- 2. Si bokstavlyden (bokstavgjenkjenning, grønn farge)**
- 3. Skriv bokstaven (bokstavgjenkalling og skriving av bokstaven, blå farge)**

Det følger med noteringsskjema til hver delprøve.

Bokstavkunnskap ved skolestart. Mange elever kan flere bokstaver allerede ved skolestart. Prøven er utarbeidet for at lærere skal få oversikt over hvilke bokstaver elever kan ved skolestart.

Si bokstavlyden. Dette er en prøve i bokstavgjenkjenning som måler om elever kan gjenkjenne en bokstav i skrift og kople den til korrekt bokstavlyd. Bokstavgjenkjenningen må være automatisert (bokstavlyden kan benevnes umiddelbart når en ser bokstaven) for å være funksjonell i lesing.

Skriv bokstaven. Dette er en prøve i bokstavgjenkalling og måler om elever kan kople en bokstavlyd til korrekt bokstav. Bokstavgjenkalling benyttes i ordskriving og er automatisert når korrekt bokstav kan skrives umiddelbart etter at en har hørt bokstavlyden. Bokstavskriving (f.eks ved bokstav- eller orddiktat) krever at eleven mestrer både bokstavgjenkalling og **bokstavskriving**.

Alfabetet inneholder ikke nok enkeltbokstaver til å representere alle talelydene i språket vårt. For eksempel må diftonger uttrykkes ved bruk av to bokstaver. Det samme gjelder andre talelyder som f.eks kj-lyden og sj-lyden. For denne siste gruppen er det heller ikke konsistens med hensyn til hvilke bokstaver som benyttes som skriftlig representasjon for talelyden (sj-lyden kan f.eks skrives sj-, skj-, sk-, g-). Alt fra første klasse vil elever møte slike sammensatte grafem i lesetekster. Av den grunn inneholder delprøven «Si bokstavlyden» (bokstavgjenkjenningsprøven) noen av de vanligste sammensatte grafemene. Det er ikke forventet at elever mestrer å *skrive* ord med sammensatte grafem korrekt i første klasse. Derfor er disse ikke tatt med i delprøven «Skriv bokstaven».

Innhold i hver delprøve:

1. Bokstavkunnskap ved skolestart, oransje farge

- **Lærerark** Noteringsark (for store og små bokstaver)
- **Elevark** Bokstavark med store bokstaver
- **Elevark** Bokstavark med små bokstaver

2. Si bokstavlyden (bokstavgjenkjenning), grønn farge

- **Lærerark** Noteringsark for gjenkjenning av små/store bokstaver + sammensatte grafem
- **For eleven** Bokstavkort med små/store bokstaver + sammensatte grafem

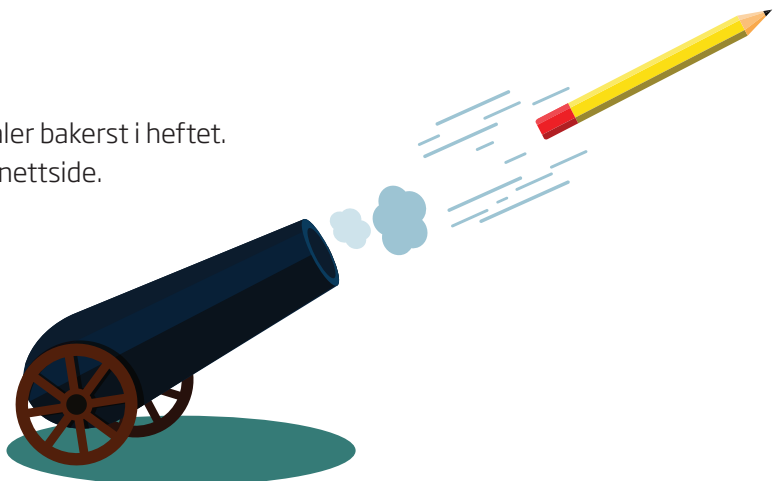
3. Skriv bokstaven (bokstavgjenkalling), blå farge

- **Lærerark** Noteringsark for gjenkalling (skrivning) av små/store bokstaver
- **Elevark** Maler for bokstavskrivning av små/store bokstaver

Noteringsarkene for lærere gjør det enkelt å ha oversikt over elevens resultater og progresjon over tid. Læreren noterer under utprøvingen.

- Korrekt svar som kommer umiddelbart (automatisert ferdighet)
- Korrekt svar, men eleven må tenke seg om (ikke automatisert ferdighet)
- Sier bokstavnavn i stedet for bokstavlyd (ved bokstavgjenkjenning)
- Speilvender bokstaver (ved bokstavgjenkalling/bokstavskrivning)
- Ubesvart eller feil svar

Prøvematerialet ligger som kopieringsoriginaler bakerst i heftet. Det kan i tillegg lastes ned fra Lesesenterets nettside.

Generell informasjon om bokstavlæring

Lærere bør ha oversikt over elevenes ferdigheter i bokstavgjenkjenning og bokstavgjenkalling slik at det så tidlig som mulig kan settes inn tiltak dersom bokstavlæringen stagnerer. Målet er automatisert bokstavgjenkjenning og bokstavgjenkalling.

Bokstavlyd eller bokstavnavn

Forskning tyder på at elever kan profitere på å bli undervist i at bokstaven både har et navn og en lyd. Når vi snakker om bokstaven, bruker vi bokstavnavnet. I leseinnlæringen bør fokuset være på bokstavlyden og ikke på bokstavnavnet, fordi bokstavlydene til konsonantene er mer funksjonelle i lydsyntesen (når bokstavlyder trekkes sammen til ord) enn det bokstavnavnene er. For vokalene er bokstavnavnet og bokstavlyden identisk.

Bokstavgjenkjenning og bokstavgjenkalling

En del elever i første klasse har usikker bokstavgjenkjenning. De må tenke seg om før de kan si bokstavlyden, eller de husker bokstavlyden én dag, men ikke den neste. Andre har usikker bokstavgjenkalling eller strever med å forme bokstaver korrekt. De kan f.eks blande bokstaver som ligner hverandre visuelt og/eller auditivt, speilvende bokstaver eller de husker ikke bokstavformen. Da er ikke bokstavkunnskapen automatisert.

Utforming av bokstaver

Det er ikke uvanlig at enkelte elever i starten speilvender enkelte bokstaver når de skriver. Før skriftspråkinnlæringen startet har barn stort sett forholdt seg til konkrete som ikke endrer betydning om de speilvendes (en stol er en stol uansett hvilken vei den står). Bokstaver er symboler som representerer talelydene våre, og elever må bevisstgjøres på at retningsaspektet er en viktig dimensjon ved bokstaven. Bokstaven *b* er bare en *b* når den er skrevet rett vei.

Speilvendes den, blir den en *d*. Andre bokstaver blir tegn uten betydning hvis de speilvendes. Slik bevisstgjøring kan medvirke til at elever i mindre grad speilvender bokstaver når de skriver. Opplæringen bør derfor også ha fokus på korrekt utforming av bokstavene. Speilvending av bokstaver bør korrigeres fra starten, da motoriske bevegelser knyttet til bokstavutforming lett automatiseres. Elever som lærer å skrive bokstaver korrekt fra starten, har i tillegg et godt utgangspunkt for sammenhengende skrift.

Skrifttype

Det diskuteres ofte hvilken skrifttype som bør benyttes i bokstavinnlæringen (trykkbokstaver, stavskrift, løkkeskrift, formskrift etc.). ABC-bøker for første klasse bruker vanligvis en tilpasset trykkskrift, gjerne med lukkede a-er og g-er med bue (som f.eks i Frutiger Roman, Comic Sans MS eller Heinemann Roman). Slike skrifttyper velges for at lesebokstaven skal være mest mulig lik skrivebokstaven, noe som er en fordel for mange elever. Heinemann Roman er valgt som skrifttype i denne bokstavprøven.

Tiltak når elever kommer til kort i bokstavgjenkjenning/ bokstavgjenkalling:

Muntlig identifikasjon av talelyder i ord

Start med å undersøke om eleven kan identifisere den aktuelle bokstavlyden i ord muntlig, uavhengig av bokstavkunnskap. Eks:

- Er det en a-lyd i ordet mat?
- Hvilket ord har a-lyd: mat eller sot?

Gå deretter over til å identifisere bokstavlyder først, sist og inni ord:

- Hvilken lyd kommer først i ordet ape? (Velg ord der første bokstavlyd er svært tydelig)
- Hvilken lyd kommer sist i ordet ball?
- Hvilken lyd er inni ordet sol? (bruk bare trelydsord)

For enkelte elever med minoritetsspråklig bakgrunn kan det å lytte ut talelyder i norske ord være svært vanskelig. Tenk bare på hvor komplisert det vil være for oss å oppfatte lydsammenhenger i f.eks kinesiske ord.

Å kunne foreta en fonologisk sekvensanalyse (å identifisere alle talelydene i et ord) er viktig og nødvendig for å kunne skrive ord. Hvis elever ikke kan finne fram til rett bokstav (til tross for at de mestrer muntlig sekvensanalyse) tyder det på at de ikke har lært alle koblingene mellom bokstaver og bokstavlyder

Bokstavinnlæring

Lærerveiledninger til ulike begynnerleseverk har gode beskrivelser av hvordan en kan introdusere og arbeide med bokstavlæring i klasserommet. Dette tas derfor ikke opp her. Det er likevel viktig å understreke at bokstavlæringen raskt må knyttes til å lese og analysere ord i skrift. I starten bør fokuset være på å lese ord som inneholder bokstaver elevene har lært slik at de får trening i å benytte det alfabetiske prinsippet. Det er ikke tilstrekkelig å lage bokstaver i plastelina, utforme bokstaver ved hjelp av kroppen, skrive bokstaver på ryggen til medelever osv.

Det finnes også mange forslag til bokstavintroduksjon i Lesesenterets hefte «Når skriftspråket blir utfordrende. Utvikling, kartlegging og tiltak på begynnertrinnene». Heftet kan kjøpes på Lesesenteret og ligger tilgjengelig på våre nettsider.

Kopling bokstav-bokstavlyd

Elever bør skrive bokstaver og ord både med hånd og på tastatur. Skrivning på tastatur med lydstøtte vil mange barn oppleve motiverende. I tillegg er det å få mange repetisjoner av koplingen mellom bokstav og bokstavlyd nødvendig for automatisering av bokstavkunnskapen.

1. Bokstavkunnskap ved skolestart

Notering: _____

Navn: _____

- Korrekt svar
- Sier bokstavnavn i stedet for bokstavlyd
- Ubesvart eller feil svar

Instruksjon

Legg bokstavarket med de store bokstavene foran eleven. Vis at de skal begynne øverst til venstre på arket og gå vannrett mot høyre. Si så: «Si de bokstavene du kan.»

Dersom eleven ikke ser ut til å komme i gang, si: «Er det noen bokstaver på arket som du kjenner igjen.» Merk av om eleven bruker bokstavnavn eller bokstavlyd. Gjør det samme med arket med små bokstaver.

Dato:

Bokstavlyd:	Stor	Liten
1 - /s/		
2 - /i/		
3 - /l/		
4 - /o/		
5 - /r/		
6 - /e/		
7 - /m/		
8 - /a/		
9 - /n/		
10 - /u/		
11 - /å/		
12 - /f/		
13 - /ø/		

Bokstavlyd:	Stor	Liten
14 - /b/		
15 - /v/		
16 - /t/		
17 - /g/		
18 - /j/		
19 - /y/		
20 - /h/		
21 - /k/		
22 - /d/		
23 - /p/		
24 - /æ/		
25 - /w/		
26 - /c/		

Bokstavene z, x og q er utelatt

1. Bokstavkunnskap ved skolestart

Store bokstaver

1	2	3	4
S	I	L	O
5	6	7	8
R	E	M	A
9	10	11	12
N	U	Å	F
13	14	15	16
Ø	B	V	T
17	18	19	20
G	J	Y	H
21	22	23	24
K	D	P	Æ
25	26		
W	C		

1. Bokstavkunnskap ved skolestart

Små bokstaver

1	2	3	4
s	i	l	o
5	6	7	8
r	e	m	a
9	10	11	12
n	u	å	f
13	14	15	16
ø	b	v	t
17	18	19	20
g	j	y	h
21	22	23	24
k	d	p	æ
25	26		
w	c		

Bokstavlyd:	Dato:		Dato:		Dato:		Dato:		Dato:	
	Liten	Stor	Liten	Stor	Liten	Stor	Liten	Stor	Liten	Stor
14 - /b/										
15 - /v/										
16 - /t/										
17 - /g/										
18 - /j/										
19 - /y/										
20 - /h/										
21 - /k/										
22 - /d/										
23 - /p/										
24 - /æ/										
25 - /w/										
26 - /c/										

Bokstavene z, x og q er utelatt

Bokstavlyd	Dato:	Dato:	Dato:	Dato:	Dato:
	Små	Små	Små	Små	Små
27 - /ei/					
28 - /au/					
29 - /øy/					
30 - /ai/					
31 - /ng/					
32 - /sj/					
33 - /kj/					
34 - /skj/					
35 - /hv/*					

*Kun bokmål

Bokstavlyd:	Dato:		Dato:		Dato:		Dato:		Dato:	
	Liten	Stor	Liten	Stor	Liten	Stor	Liten	Stor	Liten	Stor
14 - /b/										
15 - /v/										
16 - /t/										
17 - /g/										
18 - /j/										
19 - /y/										
20 - /h/										
21 - /k/										
22 - /d/										
23 - /p/										
24 - /œ/										
25 - /w/										
26 - /c/										

Bokstavene z, x og q er utelatt

3. "Skriv bokstaven" Små bokstaver

Navn: _____

Dato: _____

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26		

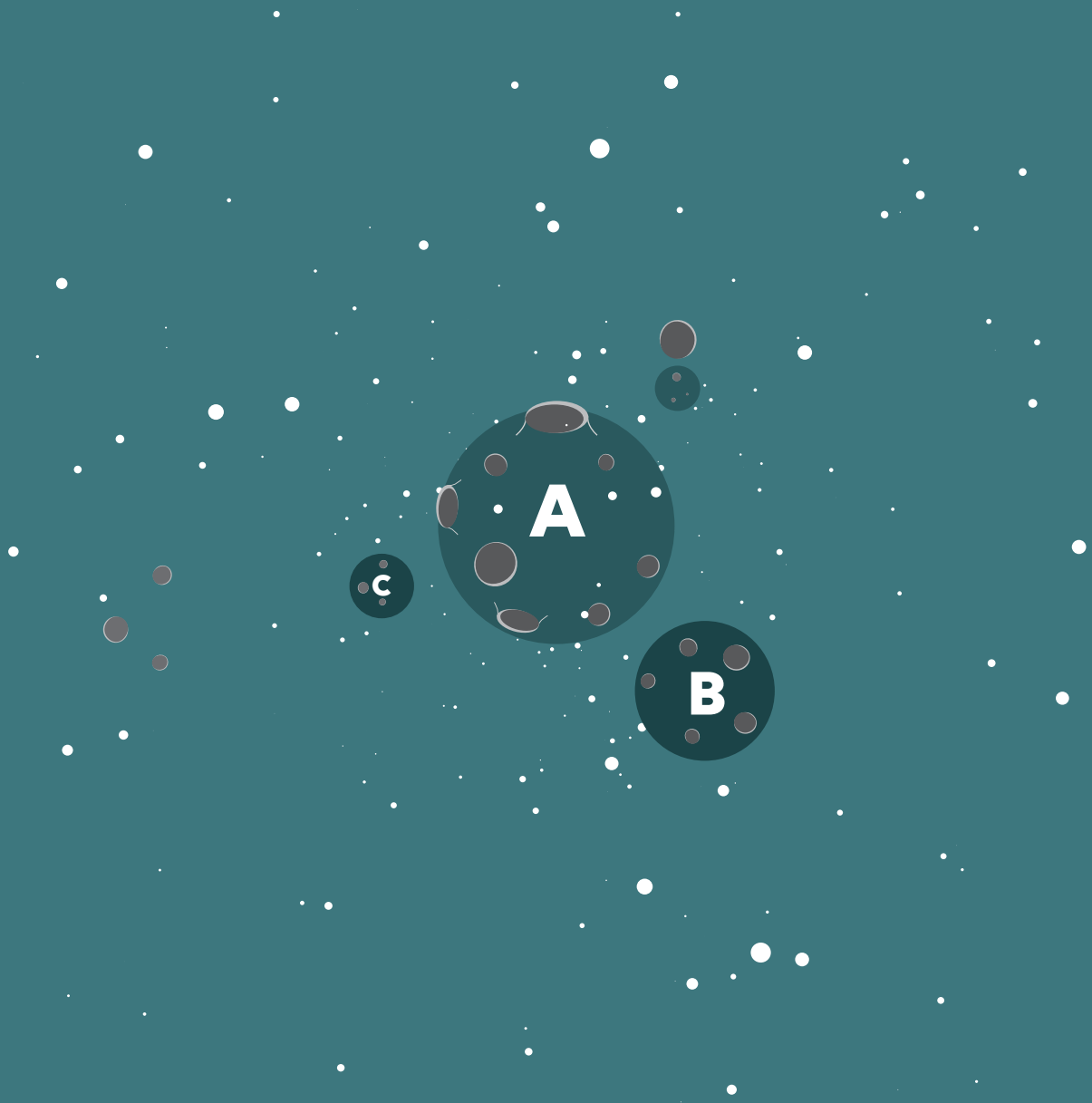
3. "Skriv bokstaven"

Store bokstaver

Navn: _____

Dato: _____

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26		

ISBN-978-82-7649-081-6

Lesesenteret
Universitetet i Stavanger